

ARAŞTIRMA RESEARCH

Bağımlılıkta Eş Bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması

Validity and Reliability of Co-Dependency in Substance Use Disorder Scale (CODSUDS)

Melike Şimşek¹, Fatihcan Öncü¹, Melekcan Kabil¹

Öz

Bu çalışmanın amacı alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin yakınlarında eş bağımlılığı değerlendiren bir ölçek geliştirmek, bu ölçeğin geçerliliğini ve güvenilirliğini saptamaktır. Literatür bilgileri ve uzman görüşleri değerlendirilerek bir soru havuzu ve taslak form oluşturulmuştur. Oluşturulan taslak form rastgele seçilen 10 olguya uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda 14 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir, bu ölçeğe Bağımlılıkta Eş Bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeği adı verilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda bağımlılık tedavisinde bağımlı yakınlarının eş bağımlılık durumunu değerlendiren Türkçe geçerlik ve güvenilirliği yapılmış bir ölçeğe rastlanmaması sebebiyle geliştirilen BEŞF Ölçeği bağımlı olmayan vakalarda eş bağımlılığı değerlendiren Codependency Assessment Tool (CODAT Ölçeği) ile karşılaştırması yapılarak uygulanmıştır. Uygulama, Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM)'ne Ağustos 2018 ile Aralık 2018 tarihleri arasında bağımlılık tedavisi için başvuran alkol, madde ve hem alkol hem madde kullanıcılarının yakınları olan 143 olgu ile gerçekleştirilmiştir. Tüm ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayısı 0.76 olarak bulunmuştur. Görüşmeciler arası korelasyonun 0,82 olduğu görülmüştür. CODAT Ölçeği ile korelasyonun 0,46 olduğu görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizinde öz değeri 1'den büyük 5 faktör elde edilmiştir ve toplam varyansın %45,4'ünü açıklamaktadır. Faktörler sırasıyla Diğerkamalık, Kaygı, Ses Çıkarmama, Kaçınma ve Suçluluk olarak adlandırılmıştır. BEŞF Ölçeği'nin alkol-madde bağımlısı bireylerin yakınlarında eş bağımlılığı değerlendirebilen, klinik pratikte ve araştırmalarda kullanılabilecek, geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Bağımlılık, eş bağımlılık, geçerlik, güvenilirlik

Abstract

The objective of this study is to develop a scale that assesses co-dependency among substance users' significant others and determine the validity and reliability of the scale. Questions are created upon expert views and a draft scale is developed. The draft scale is conducted 10 participants that are randomly assigned. Then a 14-item assessment form is developed which is called Co-Dependency in Substance Use Disorder Scale (CODSUDS). As there is no co-dependency scale developed in Turkish literature, Codependency Assessment Tool (CODAT) is used to make a correlation between CODSUDS. CODSUDS and CODAT are conducted 143 participants who are the significant others of the patients applied Turkish Green Crescent Counselling Center between August 2018-December 2018. The Cronbach's Alpha Coefficient for the total CODSUDS is 0.76. Interviewers' total correlation coefficient is 0.82. CODSUDS and CODAT correlation is 0.46. Explanatory Factor Analysis revealed 5 factors which explains %45.4 of the total variance. These 5 factors are called Altruism, Worry, Raising no Objection, Avoidance and Guiltiness. Sampling adequacy is calculated 0.670 and the sample of the study is found adequate. The findings Show that CODSUDS is a valid and reliable scale that can be used to assess co-dependency in substance use disorders.

Keywords: Addiction, co-dependency, validity, reliability

¹ Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul

✉ Melike Şimşek, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul, Turkey
melikegsimsek@gmail.com

Geliş tarihi/Received: 06.07.2020 | Kabul tarihi/Accepted: 13.10.2020 | Çevrimiçi yayın/Published online: 25.12.2020

BAĞIMLILIK; biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutları olan bir aile hastalığıdır (Shanmugam 2020). Eş bağımlılık ise bir ailedeki “utanç verici” bağımlı bireye tepki olarak gelişen bir aile sistemleri hastalığı olarak tanımlanmaktadır (Lancer 2014). Bu tepkisel ortam sonucunda aile bireylerinde duygusal değişimler olmaya başlar, bu durum ailede patolojik roller ortaya çıkmasına neden olur.

Bağımlılık tedavisinde hastalık ele alınırken biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlar göz ardı edilmemeli, tedavi planı bütün bu alanlar göz önünde bulundurularak oluşturulmalıdır (Heyman 2001). Bağımlılığın “sosyal” yönüyle kast edilen kişinin yaşadığı çevre, bağımlılık yapıcı maddelere erişim durumu, eğitim ve iş durumu, arkadaş çevresi ve en önemlisi de aile ilişkileridir. Sosyal boyut başlığı altındaki tüm maddeler bağımlılığın hem başlangıcını hem de gidişatını etkiler.

Aile ilişkileriyle ilgili en önemli kavramlardan biri eş bağımlılıktır. Eş bağımlılık kelime anlamıyla, bir bireyin var olan kişilik özellikleri dolayısıyla bir başka kişiyle gerçekleştirmiş olduğu bağımlı ilişki anlamına gelmektedir (Ançel 2012). Bu ilişki örüntüsü yalnızca tek taraflı değil ilişkiyi yaşayan her iki tarafın da patolojik şekilde farkında veya farkında olmadan sürdürdüğü bir örüntüdür. Fischer ve Spann’ın (1991) çalışmalarına göre eş bağımlılık bir kişiye fazla müdahale etmek ve kendi duygularını aktarmada yeterlilik şeklinde tanımlanmıştır. Bir diğer çalışmaya göre ise eş bağımlılık başkalarına güvenmekte sıkıntı çekmek ve korku duymak, bunun sonucunda yakınındaki kişilere aşırı odaklanmış davranışlarda bulunmak şeklinde tanımlanmıştır (Winter 2019). Literatürdeki çalışmalar eş bağımlılık geliştiren bireylerin kişilik özelliklerinin benzer noktalarda kesştiğini göstermektedir. Bu kişilik özellikleri arasında diğerkamalık, boyun eğicilik, benmerkezci davranma, sınır koymada güçlük çekme gibi birtakım ortak kişilik özelliklerinin varlığı dikkat çekmektedir (Beattie 1992, McDaniel ve Yates 1994, Panaghi ve ark. 2016). Eş bağımlı bireylerin özellikleri davranışsal perspektiften ele alındığında, bu bireylerin ya çok sorumlu olduğu ya da son derece sorumsuz tutum ve davranışlara sahip olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra yapılan övgüleri reddetme, öz kontrolünü kaybetmekten korkma, başkalarının yaptığı hatalardan dolayı kendini değersiz hissetme, hayır deme becerisinde zayıflık ve sürekli olarak birilerini memnun etme çabası gözlemlenmiştir (Beattie 1992).

Eş bağımlılığın sistematik şekilde değerlendirilememesi araştırmacılar tarafından konuyla ilgili yapılan çalışmaların eleştirilmesine neden olmuştur (Fuller ve Warner 2000). Eş bağımlılığı değerlendirmek için kullanılan çeşitli ölçekler olmasına rağmen alkol madde kullanım bozukluğu olan kişilerin yakınlarında, eş bağımlılığın gelişimi, hangi davranış örüntüleri ve kişilik yapılarının eş bağımlılık göstergesi olduğu gibi noktaları değerlendiren bir ölçek bulunmadığı tespit edilmiştir. Gerek literatüre katkıda bulunmak gerekse bağımlılık tedavisine katkıda bulunmak amacıyla bağımlı yakınlarında eş bağımlılığın değerlendirilebileceği bir eş bağımlılık ölçeği geliştirme gereksinimi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu araştırmada; bağımlılığın sürmesine yol açan ailevi bir etken olan eş bağımlılığı değerlendirecek bir ölçeğin geliştirilmesi ile, bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının yapılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Ölçeğin geliştirilmesi

Eş bağımlılık konusuyla ilgili literatür ve daha önce bağımlılık alanı dışında eş bağımlılık

konusunda geliştirilmiş ölçek soruları gözden geçirilerek yazarlar tarafından bir soru havuzu oluşturulmuştur. Oluşturulan soru havuzu bağımlılık alanında çalışan 3 uzmana gönderilmiş ve görüşleri alınmıştır. Sonuç olarak madde kullanım bozukluklarında eş bağımlılığı değerlendirmesi öngörülen 14 soru içeren bir taslak bir form oluşturulmuştur. Form; baş yapıcı olma rolü, bağımlı merkezli olma, sorunları görmezden gelme, sorunları normalize etme, kendini suçlu hissetmeye eğilim, dış kontrol odaklı olma gibi eş bağımlılıkla ilişkilendirilen kavramları değerlendiren sorulardan oluşmaktadır. Soruların yanıtları “Hiçbir zaman”, “Nadiren”, “Bazen”, “Çoğu zaman”, “Neredeyse her zaman” biçiminde 5’li likert tipinde, yanıtlar 0-4 puan arasında değerlendirilecek şekilde düzenlenmiştir. Araştırmanın yürütüleceği örneklemin düşük sosyokültürel düzeye sahip olması ve okuma yazma oranının yeterli olmaması göz önüne alınarak, ölçeğin uygulayıcılar tarafından yapılması planlanmıştır.

Oluşturulan form rastgele seçilen 10 olguya uygulanmıştır. 10 olguyu, alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylere ve yakınlarına ayaktan psiko-sosyal danışmanlık hizmeti veren Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM)’ne başvuran, aile görüşmelerine düzenli gelen, çalışmaya katılmaya gönüllü alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin yakınları oluşturmaktadır. Uygulama sonucunda sorularda anlaşılmayan yerler daha anlaşılır hale getirilmiş ve 14 soru içeren bir ölçek oluşmuştur. Ölçekten alınabilecek puan 0-56 arasındadır. Geliştirilen ölçeğe “Bağımlılıkta Eş Bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeği” adı verilmiştir. Ölçek, makalenin sonunda verilmiştir.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini YEDAM’a Ağustos 2018 ile Aralık 2018 tarihleri arasında bağımlılık tedavisi için başvuran, alkol, madde ve hem alkol hem madde kullanım bozukluğu olan kişilerin 143 yakını oluşturmaktadır. Alkol-madde kullanım bozukluğu tanısı DSM-5’e göre ölçütlerine uygun olarak konmuştur (APA 2013, APA 2013b, Güleç, Köşger ve Eşsizoglu 2015). Seçilen alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin yakınları; alkol-madde kullanım bozukluğu olan birey ile eş, ebeveyn, kardeş vb. yakınlık derecesine sahiptir. Herhangi bir ruhsal bozukluk veya alkol-madde kullanım bozukluğu saptanan yakınlar çalışmaya alınmamıştır. Katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Örneklem özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Ölçekler

Araştırmada sosyodemografik bir form, BEŞF Ölçeği, Codependency Assessment Tool (CODAT Ölçeği) ve Analog Skala kullanılmıştır. Örneklem sosyo-demografik verileri bu verileri toplamaya yönelik soruları içeren ve araştırmacılar tarafından hazırlanan bir bilgi formuyla toplanmıştır.

Sosyodemografik form

Kullanılan sosyodemografik form katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum gibi sosyodemografik özelliklerini gösteren soruları içermektedir. Bu form, geçerlik-güvenirlik çalışması yapılmış olan Bağımlılık Profil İndeksi (BAPİ)’nden alıntılanmıştır (Ögel ve ark. 2012). Sosyodemografik özelliklere ek olarak bu formda ailede başka alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyin olup olmadığı ve bu bozukluğa sahip yakınının tercih maddesi değerlendirilmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda bağımlılık tedavisinde alkol-madde kullanım

bozukluğu olan bireylerin yakınlarının eş bağımlılık durumunu değerlendiren Türkçe geçerlik ve güvenilirliği yapılmış bir ölçeğe rastlanmamıştır. Bu nedenle, alkol-madde kullanım bozukluğu olmayan vakalarda eş bağımlılığı değerlendiren Codependency Assessment Tool (CODAT) araştırmada kullanılmıştır (Hughes-Hammer 1998, Ançel ve Kabakçı 2009).

Tablo 1. Örneklemin sosyo-demografik özellikleri

	N	%	Ort±SS
	143		
Yaş			29,31±9,36
Cinsiyet			
Erkek	23	15,9	
Kadın	120	84,3	
Eğitim Durumu			
Sadece okur-yazar	5	3,49	
İlkokul mezunu	54	37,7	
Ortaokul ve lise mezunu	44	30,7	
Üniversite mezunu	40	28,11	
Medeni Durum			
Evli	94	65,7	
Bekar	29	20,4	
Boşanmış	9	6,2	
Dul	11	7,7	
Yakınlık Derecesi			
Anne/baba	75	52,4	
Eş/partner	34	23,7	
Kardeş	15	10,4	
Diğer (çocuk, arkadaş, ikinci derece akraba)	19	13,5	
Ekonomik Durum			
İyi	43	30,6	
Orta	84	58,7	
Kötü	16	10,7	
Çocuk Sahibi Olma			
Yok	29	20,2	
Var	114	79,8	
Çalışma Durumu			
Düzenli bir işi var	49	34,2	
Düzensiz bir işi var	13	9,1	
Emekli	20	13,9	
Eğitime devam	4	2,7	
Ev kadını	57	40,1	
Ailedeki Diğer Alkol-madde Kullanım Bozukluğu Olan Kişiler			
Yok	112	78,3	
Anne/baba	5	3,4	
Kardeş	5	3,4	
İkinci derece akraba	21	14,9	
Alkol-madde Kullanım Bozukluğu Olan Bireyin Tercih Maddesi			
Alkol	29	20,2	

Esrar	19	13,2
Sentetik kannabinoid	24	16,7
Eroin	32	22,3
Diğer (Ekstazi, kokain, çeşitli haplar, LSD, vb.)	19	13,2
Kumar	20	14,4
Madde Kullanım Süresi		
1 yıldan az	4	2,7
1 yıldan fazla	139	97,3

* Tüm olgular nikotin kullandığı için, nikotin tercih maddesi olarak belirtilmemiştir

Codependency Assessment Tool (CODAT)

CODAT, 1998 yılında Hughes-Hammer ve arkadaşları tarafından eş bağımlılığı değerlendirmek üzere geliştirilen bir ölçektir. Ölçek 25 itemden oluşmaktadır, 5li likert tipi şeklinde düzenlenmiştir. Katılımcılar 1 ile 5 arası puanlamadan oluşan (1: asla, 5: hemen hemen her zaman) öz değerlendirme ile soruları cevaplamaktadır. Ölçeğin beş faktörü vardır, bunlar; başkalarına odaklanma/kendini görmezden gelme, benlik değeri, kendini gizleme davranışı, fiziksel sağlık sorunları ve ailevi problemlerdir. Yüksek skorlar yüksek düzeyde eş bağımlılık anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.78 ile 0.80 arasında değişmektedir. Toplam korelasyon değeri 0.91'dir.

Madde kullanım bozukluklarına ilişkin eş bağımlılığı değerlendirecek bir ölçek olmaması nedeniyle, uygulama yapan uzmanın eş bağımlılık konusunda klinik gözlemini de değerlendirmeye katabilmek için analog skala kullanılmıştır. Analog Skala, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş, uygulayıcıların klinik gözlem aracılığıyla, katılımcının eş bağımlı olma derecesini 0 ile 10 arasında değerlendiren bir skaladır (0: Hiç eş bağımlı olmadığını düşünüyorum, 10: Tamamen eş bağımlı olduğumu düşünüyorum).

Uygulama

Çalışmaya katılan tüm katılımcılardan yazılı onay alınmış, çalışmanın amacını anlatan onam formu imzalatılmıştır. İmzalatılan onam formu Helsinki Bildirgesi'ne uygun şekilde hazırlanmıştır. Çalışmanın etik kurul onayı Hasan Kalyoncu Üniversitesi Etik Kurul Servisi'nden alınmıştır (Referans No: 2019/69). Ardından uygulamalar, YEDAM'da görevli uzman klinik psikologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk uygulamalar, bireysel görüşmeye gelen alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerle yapılan görüşmelerin ardından yapılmıştır. Önce Analog Skala, ardından BEŞF ve CODAT Ölçeği uygulanmıştır.

İkinci uygulama, başka bir klinik psikolog tarafından aynı hafta içerisinde alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin yakınına aynı merkeze çağırarak gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamada da önce Analog Skala, ardından BEŞF ve CODAT Ölçeği uygulanmıştır. İki farklı uygulayıcının cevapları ayrı ayrı kaydedilmiştir.

İstatistiksel analiz

BEŞF sorularının güvenilirlik analizi ve Pearson korelasyon katsayısı için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış, ölçeğin faktör yapısı açıklayıcı faktör analizi ve varimax rotasyonu ile incelenmiştir. Faktör analizi için örneklemin büyüklüğünün yeterliliği Keiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği istatistiği ve Bartlett Küresellik Testi ile hesaplanmıştır. Geliş-

tirilen ölçeğin CODAT Ölçeği ile korelasyonu ve görüşmeciler arası korelasyon, Pearson Korelasyon Analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırmadaki tüm istatistikler için SPSS 17.0 programı kullanılmıştır.

Tablo 2. Eş bağımlılık ölçeğinin açıklayıcı faktör yapısı

	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
Evde bir sorun yaşadığında ortamı yumuşatmaya çalışır mısınız?	0,77				
Aile üyelerinin birbirleriyle küs olmamaları için elinizden geleni yaptığınızı düşünür müsünüz?	0,68				
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarınızı ikinci plana atar mısınız?	0,59				
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız eve gelene kadar uyuyamadığınız olur mu?		0,77			
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık öyküsünden çok geç haberdar olduğunuzu düşünür müsünüz?		0,67			
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız evde bir sorun yarattığında diğer aile üyelerini sorunu büyütmemeleri için uyarr mısınız?		0,64			
Madde/alkol etkisindeyken alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın eşyalara zarar vermesini normal karşılar mısınız?				0,74	
Yeterince iyi bir anne/baba/eş olmadığınız için alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bu soruna sahip olduğunu düşünür müsünüz?					0,61
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınıza diğer sorumluluklarınız yüzünden yeterince zaman ayıramadığınızı düşünür müsünüz?					0,82
Alkol ya da madde alacağını bildiğiniz halde alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınıza para verdiğiniz zamanlar oldu mu?			0,71		
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız evde kullanıp ortalığı dağıttığında çoğunlukla ortalığı toplar mısınız?			0,64		
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız arkadaşlarıyla evde kullanacağını söylediğinde çoğu zaman kabul eder misiniz?			0,78		
Kendinizi mutsuz hissetseniz bile alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız üzülmesin diye mutluymuş gibi davrandığınız olur mu?	0,68				
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık sürecinde kendinizle ilgili göz ardı ettiğiniz ve ikinci plana attığınız şeyler oldu mu?				0,60	

Bulgular

Örneklemin yaş ortalaması 29,31±9,36 yıldır ve %84,3'ünü kadınlar oluşturmaktadır. alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyle yakınlık dereceleri değerlendirildiğinde örneklemin büyük çoğunluğunun alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyin ebeveyni olduğu görülmektedir (%52,4). Örneklemin arasında alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyin eşi olan, ya da birlikte oldukları kişilerin oranı %23,7'dir. Alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyin kardeşi olanların oranı ise %10,4'tür.

Tablo 3. Bağımlılıkta Eş bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeğinin sorularının güvenilirlik katsayısı

	Madde Çıktığında Ölçek Ortalaması	Madde Çıktığında Ölçek Varyansı	Madde Toplam Korelasyonu	Squared Multiple Correlation	Madde çıktığında ölçek Cronbach alfa katsayısı
Evde bir sorun yaşandığında ortamı yumuşatmaya çalışır mısınız?	26,55	83,53	0,25	0,29	0,76
Aile üyelerinin birbiriyle küs olmamaları için elinizden geleni yaptığınızı düşünür müsünüz?	26,32	82,99	0,25	0,33	0,76
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarınızı ikinci plana atar mısınız?	26,67	76,22	0,46	0,37	0,74
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız eve gelene kadar uyuyamadığınız olur mu?	26,37	78,37	0,40	0,45	0,74
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık öyküsünden çok geç haberdar olduğunuzu düşünür müsünüz?	27,13	81,11	0,22	0,29	0,76
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız evde bir sorun yarattığında diğer aile üyelerini sorunu büyütmemeleri için uyarır mısınız?	26,62	78,47	0,41	0,29	0,74
Madde/alkol etkisindeyken Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın eşyalara zarar vermesini normal karşılar mısınız?	28,28	80,92	0,25	0,15	0,76
Yeterince iyi bir anne/baba/eş olmadığınızı için alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bu soruna sahip olduğunu düşünür müsünüz?	27,79	77,30	0,38	0,36	0,75
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınıza diğer sorumluluklarınızı yüzünden yeterince zaman ayıramadığınızı düşünür müsünüz?	28,03	77,76	0,39	0,39	0,74

Alkol ya da madde alacağını bildiğiniz halde alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınıza para verdiğiniz zamanlar oldu mu?	27,83	75,26	0,40	0,38	0,74
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız evde kullanıp ortalığı dağıttığında çoğunlukla ortalığı toplar mısınız?	27,45	72,81	0,51	0,40	0,73
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız arkadaşlarıyla evde kullanacağını söylediğinde çoğu zaman kabul eder misiniz?	28,75	81,98	0,28	0,32	0,75
Kendinizi mutsuz hissetseniz bile alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız üzülmesin diye mutluymuş gibi davrandığınız olur mu?	27,06	75,99	0,43	0,43	0,74
Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık sürecinde kendinizle ilgili göz ardı ettiğiniz ve ikinci plana attığınız şeyler oldu mu?	26,78	74,63	0,56	0,50	0,73

Örneklemin büyük oranda evli (%65,7) ve çocuk sahibi olduğu görülmektedir (%79,8). Kullanım süreleri değerlendirildiğinde alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin %2,7'sinin 1 yıldan az süredir alkol-madde kullandığı, %97,3'ünün ise 2 yıl ve üzerinde kullanım süresine sahip olduğu görülmektedir.

Örneklemin alkol-madde kullanım bozukluğu yakınlarını çoğunlukla tercih maddesi eroin olan kişiler oluşturmaktadır (%22,3). İkinci sırada alkol bağımlıları vardır (%20,2). Sentetik kannabinoid kullanıcıları olan alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin yakını olanların yüzdesi %16,7'dir.

Ölçeğin faktör yapısı ana bileşenler yöntemi ile Varimax Rotasyon kullanılarak incelenmiştir. Açıklayıcı faktör analizinde öz değeri 1'den büyük 5 faktör elde edilmiştir ve toplam varyansın %45,4'ünü açıklamaktadır. Tüm maddeler faktör yükleri 0.30'dan büyük olarak bir faktöre dahil olmuşlardır (Tablo 2). Sorular büyük oranda beklendiği gibi faktörlere dağılmışlardır. Faktörler sırasıyla Diğerkamlik, Kaygı, Ses Çıkarmama, Kaçınma ve Suçluluk olarak adlandırılmıştır.

Keiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği istatistiği $KMO=0,670$ olarak hesaplanmış, örneklemin büyüklüğünün yeterli olduğu saptanmıştır. Bartlett Küresellik Testi sonucuna göre maddeler arasında açıklayıcı faktör analizi yapmaya yeterli düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır ($X^2=333,261$; $p<0,001$). Tüm ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayısı 0.76 olarak bulunmuştur (Tablo 3). Cronbach Alfa 0,15 değeri ile 0,76 değeri arasında değişmektedir. CODAT Ölçeği ile korelasyonun 0,46 ($p<0,001$) olduğu görülmüştür.

Farklı görüşmeciler tarafından doldurulan BEŞF Ölçeği'nin görüşmeciler arası korelasyonunun 0,82 ($p<0,01$) olduğu görülmüştür. Tek tek sorular değerlendirildiğinde, her bir sorunun birbiriyle anlamlı şekilde korelasyonu olduğu saptanmıştır. En düşük korelasyona sahip soruların "Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık sürecinde kendinizle ilgili göz ardı ettiğiniz ve ikinci plana attığınız şeyler oldu mu?" (0,30) ile "Aile üyelerinin birbirleriyle küs olmamaları için elinizden geleni yaptığınızı"

düşünür müsünüz?” (0,33) soruları olduğu görülmüştür. En yüksek korelasyona sahip soruların ise “Evde bir sorun yaşandığında ortamı yumuşatmaya çalışır mısınız?” (0,93), “Yeterince iyi bir anne/baba/eş olmadığınız için alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bu soruna sahip olduğunu düşünür müsünüz?” ve “Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarınızı ikinci plana atar mısınız?” (0,91) soruları olduğu gözlenmiştir.

Eş bağımlılık düzeyinin genel değerlendirmesini yapmak için görüşmeciler tarafından doldurulan Analog Skala ile BEŞF ölçeğini korelasyonun 0,44 ($p<0,01$) olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma

Bağımlılıkta Eş Bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeği, alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin yakınlarında eş bağımlılığı değerlendiren bir ölçek olarak tasarlanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ve ölçeği uygulayan farklı görüşmeciler arasındaki toplam puan korelasyonunun yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç BEŞF Ölçeği'nin güvenilir bir ölçek olduğunu düşündürmektedir. BEŞF Ölçeği ile genel olarak bu alanda kullanılan ve geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan CODAT Ölçeği'nin korelasyonu yüksek bulunmuştur.

Açıklayıcı faktör analizi sonuçları BEŞF Ölçeği'nin iyi bir faktör yapısına sahip olduğunu düşündürmüştür. Yapılan analiz sonucunda toplam 5 faktör elde edilmiştir, bu faktörler; Diğerkâmlık, Kaygı, Ses Çıkarmama, Kaçınma ve Suçluluk olarak adlandırılmıştır. Her bir faktörün yükü çeşitli sorulardan oluşmuştur.

Eş bağımlılık kavramını aile sistemleri teorileriyle bağdaştıran çalışmalar, eş bağımlılığın çatışma çözme becerilerindeki eksiklikle ve altruizmle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Scaturo ve ark. 2000, Oakley 2013). Bu çalışmada da yetersiz çatışma çözme becerilerine işaret eden evde bir sorun yaşandığında ortamı yumuşatmaya çalışma, aile üyelerinin küs olmamaları için çaba sarf etme ve altruizm kavramıyla ilişkilendirilebilecek alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakını için kişinin kendi ihtiyaçlarını ikinci plana atmak soruları Diğerkâmlık faktöründe toplanmışlardır.

Makvand, Bigdeli ve Agha'nın opiyat kullanıcısı erkeklerin eşleriyle yaptığı bir çalışmada (2009) eşlerdeki eş bağımlılık belirtilerinin kaygı faktörü ile birlikte görüldüğü tespit edilmiştir. Bu çalışmada da 2. faktör Kaygı olarak belirlenmiş, Kaygı faktörünü oluşturan sorular alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakını eve gelene kadar uyuyamamak, yakınının bağımlılık öyküsünden çok geç haberdar olduğunu düşünmek ve alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakını evde bir sorun yarattığında diğer aile üyelerini sorunu büyütmemeleri için uyarmak şeklindedir. Ses Çıkarmama faktörü olan 3. faktörde toplanan sorular; alkol-madde alacağını bildiği halde yakınına para vermek, yakını ortalığı dağıttığında toplamak, yakını evde kullanım gerçekleştirdiğinde göz yummaktır.

Rusnakova tarafından yapılan kalitatif bir çalışmada alkol bağımlılarının yakınlarıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerde eş bağımlılığın aşama aşama nasıl geliştiği, hangi kavramlar etrafında şekillendiği araştırılmıştır (Rusnakova 2014). Çalışmanın bulguları ana faktörlerin inkar, öfke, kurtarıcı rolüne bürünme, keder ve nefret olduğunu göstermektedir. Rusnakova'nın çalışmasında bulgularan faktörlerle benzer olarak bu çalışmada 4. Faktör olarak ortaya çıkan faktör Kaçınma faktörü olmuştur. Kaçınma faktörünü oluşturan sorular; alkol-madde etkisindeyken yakınının verdiği zararı normal karşılamak ve kişinin kendi ihtiyaçlarını alkol-madde kullanım bozukluğu olan

yakınının ihtiyaçları için ikinci plana atmasını içeren sorulardır. 5. faktör olarak bulunan Suçluluk faktöründe toplanan sorular; kişinin yeterince iyi bir anne/baba/eş olmadığı için yakınının alkol-madde kullanım bozukluğuna sahip olmasını düşünmesi ve yakınına başka sorumlulukları yüzünden zaman ayıramadığını düşünmesini içermektedir.

Potter-Efron tarafından geliştirilen ve yaygın olarak kullanılan eş bağımlılık ölçeğininde (Potter-Efron Codependency Assessment) öne çıkan faktörlerin korku, utanç, suçluluk, umutsuzluk, inkar gibi faktörler olduğu görülmektedir (Potter-Efron 1989). BEŞF Ölçeği ile karşılaştırıldığında iki ölçeğin benzer faktörlere sahip olduğu söylenebilir. Literatürde en güvenilir eş bağımlılık ölçeklerinden biri olarak bilinen Spann-Fischer Ölçeği'nde bulunan faktörlerden ikisinin kendini ifade etmede güçlük ve kendisi dışındakilere fazla odaklanma olduğu görülmektedir (Fischer ve Spann 1991). Bu bakımdan BEŞF Ölçeği'nin "Diğerkamlık" faktörü ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Herman'ın yaptığı çalışmada eş bağımlılığın alkol-madde kullanım bozukluğu açısından önemli bir fenomen olduğunun altı çizilmiş ve bu alandaki çalışmaların eksikliğine dikkat çekilmiştir (Harness ve ark. 2001). Araştırmacılar yaptıkları ölçek geliştirme çalışmasında halihazırda yapılan çalışmadan farklı olarak alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerle çalışan danışmanların eş bağımlılığı tespit etme becerilerine odaklanmış ve vaka çalışmaları üzerinden bu becerileri değerlendirmiştir. Eş bağımlı olarak sunulan senaryoların bu çalışmanın örneklemini oluşturan alkol-madde kullanıcı bireylerin yakınlıklarının karşılaştıkları senaryolarla benzer olduğu görülmektedir.

BEŞF Ölçeği'ndeki bazı sorularda görüşmeciler arası korelasyon düşük, bazı sorularda ise korelasyon yüksek bulunmuştur. Düşük olan sorulara ("Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık sürecinde kendinizle ilgili göz ardı ettiğiniz ve ikinci plana attığınız şeyler oldu mu?", "Aile üyelerinin birbirleriyle küs olmamaları için elinizden geleni yaptığınızı düşünür müsünüz?") açıklık getirilmesi gerekliliği doğduğu düşünülmektedir. Çalışmada kullanılan Analog Skala ile geliştirilen ölçek arasında korelasyon olması eş bağımlılık ölçeğinin klinik değerlendirmeyle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Örneklemin cinsiyet dağılımı çalışmanın kısıtlılıklarından biri olarak görülmektedir. Örneklemin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireylerin erkek yakınlıklarının sayısı oldukça düşüktür, bu durum eş bağımlılık kavramını cinsiyet açısından ele alarak bir değerlendirme yapmayı kısıtlamaktadır. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında dünya genelinde kadınların erkeklere oranla daha çok eş bağımlılık geliştirdiğini gösteren çalışmalar vardır, bu açıdan literatürle uyumlu bir sonuç olduğu kanaatine varılmıştır (O'Gorman 1993, Dear ve Roberts 2002, Chang 2010). Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı kontrol grubu oluşturulmamış olmasıdır. Eş bağımlılıkla ilgili gelecekte yapılacak çalışmalarda kontrol grubu oluşturulması ve ölçeğin kesme noktası ile normlarının saptanmasının daha yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Örneklemin alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyle olan yakınlık derecesine bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyin ebeveyni olduğu görülmektedir. Bu durum eş bağımlılığın ebeveynlerde mi, eşlerde mi yoksa kardeşlerde mi daha çok görüldüğüne ilişkin bir genelleme yapmayı kısıtlamaktadır. Literatürde eş bağımlılığa daha alkol-madde kullanım bozukluğu olan erkeklerin eşlerinde rastlandığını gösteren çalışmalarla karşılaştırıldığında bu farkın çalışmanın gerçekleştirildiği merkeze başvuranların profilinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Prest ve Storm 1988).

Açıklayıcı faktör analizinde ölçeğin toplam varyansı %45.4 bulunmuş olup, sosyal çalışmalar için beklenen orandan düşüktür (Hair 2006). Bu durum faktör sayısının çok olmamasına bağlanabilir (Büyüköztürk 2002). Öte yandan araştırmada kullanılan örneklem sayısının yüksek olmadığı söylenebilir. Ancak literatürde faktör analizi için, örneklem soru sayısının 10 katı olmasının yeterli olduğu bildirilmiş olup, örneklemimiz bu sayıyı karşılamaktadır (Tabachnick ve ark 1996, Moi ve ark. 2011). Daha yüksek örneklem sayılarında ölçeğin bulgularının tekrarlanması uygun olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç

Bağımlılık bir aile hastalığı olarak kabul edilir (Lancer 2014). Aile bireylerindeki değişim ve gelişim süreci alkol-madde kullanım bozukluğu olan bireyin bağımlılık sürecini direkt ve dolaylı olarak etkilemektedir. Bağımlılıkta Eş Bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeği'nin, bağımlılık tedavisinde aileye yapılacak müdahalelerin gelişmesine katkı sağlayacağı, aile üyeleriyle hangi alanlarda özellikle çalışılması gerektiğini tespit ederek eş bağımlılık müdahaleleri geliştirilmesine olanak vereceği kanaatindeyiz.

Ölçek; öz bildirim ölçeği olarak değil, uygulayıcılar tarafından uygulanacak bir ölçek olarak geliştirilmiştir. Ölçek soruları oldukça basit olduğu için, uygulayıcıların eğitim almasına gerek olmadığı düşünülmektedir. Öz bildirim ölçeği olarak kullanılmasına ilişkin araştırmaların yürütülmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Bağımlılıkta Eş Bağımlılık Faktörü (BEŞF) Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu söyleyebiliriz. Türkçe literatürde bağımlılıkta bu alanı değerlendiren bir ölçeğe rastlanmadığından BEŞF Ölçeği'nin bağımlılık alanındaki araştırmalara ve eş bağımlılık müdahaleleri geliştirilmesine katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Kaynaklar

- Ançel G, Kabakçı E (2009) Psychometric properties of the Turkish form of codependency assessment tool. Arch Psychiatr Nurs, 23:441-453.
- Ançel G, Yuva E, Öztuna DG (2012) Eş-bağımlılık ve işyerinde mobing arasındaki ilişki. Anadolu Psikiyatri Derg, 13:104-109.
- American Psychiatric Association (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®). Washington, American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (2013) Substance-related and addictive disorders. In Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5®). Washington, American Psychiatric Association.
- Beattie M (1992) Codependent No More: How to Stop Controlling Others and Start Caring for Yourself. Center City, MN, Hazelden Publishing.
- Büyüköztürk Ş (2002) Faktör analizi: temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32:470-483.
- Chang SH (2010) Codependency among college students in the United States and Taiwan: A cross-cultural study (Doctoral dissertation). Ohio, Ohio University.
- Dear GE, Roberts CM (2002) The relationships between codependency and femininity and masculinity. Sex Roles, 46:159-165.
- Fischer JL, Spann L (1991) Measuring codependency. Alcohol Treat Q, 8:87-100.
- Fuller JA, Warner RM (2000) Family stressors as predictors of codependency. Genet Soc Gen Psychol Monogr, 126:5-22.
- Gülcan G, Ferdi K, Altan E (2015) DSM-5'te alkol ve madde kullanım bozuklukları. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 7:448-460.
- Hair JF, Black WC, Babin BJ, Anderson RE, Tatham RL (2012) Multivariate Data Analysis (Vol. 6). Upper Saddle River, NJ, Pearson Prentice Hall.
- Harkness D, Hale R, Swenson M, Madsen-Hampton K. (2001) The development, reliability, and validity of a clinical rating scale for codependency. J Psychoactive Drugs, 33:159-171.

- Heyman GM (2001) Is addiction a chronic, relapsing disease? In *Drug Addiction and Drug Policy* (Eds PB Heymann, WN Brownsberger):81-117. Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Hughes-Hammer C, Martsolf DS, Zeller RA (1998) Development and testing of the codependency assessment tool. *Arch Psychiatr Nurs*, 12:264-272.
- Lancer D (2014) *Conquering Shame and Codependency: 8 Steps to Freeing the True You*. Center City, MN, Hazelden Publishing.
- Makvand HS, Bigdeli IA, Agha BA (2009) Codependency and mental health in wives of opioid drug abusers. *J Clin Psychol*, 1:71-79.
- Oakley BA (2013) Concepts and implications of altruism bias and pathological altruism. *Proc Natl Acad Sci USA*, 110(Suppl 2):10408-10415.
- O'Gorman P (1993). Codependency explored: A social movement in search of definition and treatment. *Psychiatr Q*, 64:199-212.
- Panaghi L, Ahmadi Z, Khosravi N, Sadeghi MS, Madanipour A (2016) Living with addicted men and codependency: The moderating effect of personality traits. *Addict Health*, 8:98-106.
- Potter-Efron RT, Potter-Efron P (1989) Assessment of co-dependency with individuals from alcoholic and chemically dependent families. *Alcohol Treat Q*, 6:37-57.
- Prest LA, Storm C (1988) The codependent relationships of compulsive eaters and drinkers: Drawing parallels. *Am J Fam Ther*, 16:339-350.
- Rusnáková M (2014) Codependency of the members of a family of an alcohol addict. *Procedia-Soc Behav Sci*, 132:647-653.
- Scaturro DJ, Hayes T, Sagula D, Walter T (2000) The concept of codependency and its context within family systems theory. *Fam Ther*, 27(2):63-70.
- Shanmugam PK (2020) Psychoeducation impact for family members of substance users: An evaluation the workbook "Addiction: A Family Disease". *J Subst Use*, doi:10.1080/14659891.2020.1807632.
- Tabachnick BG, Fideli LS (2001) *Using Multivariate Statistics* (Fourth Edition). Boston, Ally And Bacon.
- Yates JG, McDaniel JL (1994) Are you losing yourself in codependency? *Am J Nurs*, 94:32-36.
- Winter K (2019) Experiences and expertise of codependency: Repetition, claim-coupling, and enthusiasm. *Public Underst Sci*, 28:146-160.

Yazarların Katkıları: Tüm yazarlar, her bir yazarın çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladığını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğunu kabul etmişlerdir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Etik Onay: Araştırma için Hasan Kalyoncu Üniversitesi etik kurulundan onay alınmıştır. Tüm katılımcılar aydınlatılmış onam vermişlerdir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir

Authors Contributions: All authors attest that each author has made an important scientific contribution to the study and has assisted with the drafting or revising of the manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Ethical Approval: Ethical approval was obtained from ethics committee of Hasan Kalyoncu University for the study. All participants provided informed consent.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Ek. Bağımlılıkta Eşbağımlılık Değerlendirme Formu (BEŞF)

Yönerge

Aşağıdaki soruları alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız ile olan ilişkinizi düşünerek cevaplayınız. Aşağıdaki durumları ne sıklıkla yaşadığınızı işaretleyiniz.

		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Çoğu zaman	Neredeyse her zaman
1	Evde bir sorun yaşandığında ortamı yumuşatmaya çalışır mısınız?	☐	☐	☐	☐	☐
2	Aile üyelerinin birbirleriyle küs olmamaları için elinizden geleni yaptığınızı düşünür müsünüz?	☐	☐	☐	☐	☐
3	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarınızı ikinci plana atar mısınız?	☐	☐	☐	☐	☐
4	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız eve gelene kadar uyuyamadığınız olur mu?	☐	☐	☐	☐	☐
5	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık öyküsünden çok geç haberdar olduğunuzu düşünür müsünüz?	☐	☐	☐	☐	☐
6	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız evde bir sorun yarattığında diğer aile üyelerini sorunu büyütmemeleri için uyarır mısınız?	☐	☐	☐	☐	☐
7	Madde/alkol etkisindeyken alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın eşyalara zarar vermesini normal karşılar mısınız?	☐	☐	☐	☐	☐
8	Yeterince iyi bir anne/baba/eş olmadığınız için alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bu soruna sahip olduğunu düşünür müsünüz?	☐	☐	☐	☐	☐
9	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınıza diğer sorumluluklarını yüzünden yeterince zaman ayıramadığınızı düşünür müsünüz?	☐	☐	☐	☐	☐
10	Alkol ya da madde alacağını bildiğiniz halde alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınıza para verdiğiniz zamanlar oldu mu?	☐	☐	☐	☐	☐
11	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız evde kullanıp ortalığı dağıttığında çoğunlukla ortalığı toplar mısınız?	☐	☐	☐	☐	☐
12	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız arkadaşlarıyla evde kullanacağını söylediğinde çoğu zaman kabul eder misiniz?	☐	☐	☐	☐	☐
13	Kendinizi mutsuz hissetseniz bile alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınız üzülmeyin diye mutluymuş gibi davrandığınız olur mu?	☐	☐	☐	☐	☐
14	Alkol-madde kullanım bozukluğu olan yakınınızın bağımlılık sürecinde kendinizle ilgili göz ardı ettiğiniz ve ikinci plana attığınız şeyler oldu mu?	☐	☐	☐	☐	☐

Uygulama yönergesi

Yanıt seçenekleri sırasıyla 0-1-2-3-4 olarak puanlanmaktadır. Puanlamada ters item bulunmamaktadır. Puanların toplamı, ölçek toplam puanı olarak değerlendirilmektedir.